

Oskar Wolski

PROBLEM (NIE)INNOWACYJNOŚCI W PROJEKTACH ODNOWY WSI

Zarys treści: Odnowa wsi, w założeniu, stanowi innowacyjną (na tle tradycyjnych) koncepcję rozwoju obszarów wiejskich, co przejawia się m.in. w oddolności podejmowanych inicjatyw, upodmiotowieniu społeczności wiejskiej czy w docenieniu zalet wsi, wynikających z faktu bycia wsią. Niemniej, mająca w Polsce miejsce praktyka wskazuje, że owe cechy odnowy wsi nie są materializowane w postaci realizowanych projektów. Innymi słowy, istnieje wyraźna rozbieżność między tym, czym odnowa wsi jest w teorii (naukowej), a czym w praktyce (projektowej).

W związku z powyższym celem pracy była odpowiedź na pytania: (1) W jakim stopniu projekty odnowy wsi w Polsce są innowacyjne? (2) Co decyduje o innowacyjności projektu odnowy wsi? (3) Czy praktyka odnowy wsi w Polsce pozwala na wdrażanie innowacyjnych rozwiązań? W pracy zastosowano różnorodne metody, m.in. studium przypadku, ocenę ekspercką, czy analizę dyskursu potocznego.

Spośród realizowanych projektów odnowy wsi dominują te dotyczące infrastruktury społecznej. Jedynie około 2% ogółu projektów posiadało znamiona innowacyjnych. Z uwagi na ich niewielką liczbę trudno wskazać czynniki decydujące o ich innowacyjności; niemniej można przypuszczać, że jednym z nich było pewne „wyłamanie się” beneficjentów z typowego sposobu myślenia o środkach zewnętrznych. Otoczenie instytucjonalno-finansowe wsi, dążąc do podtrzymania dotychczasowego stanu równowagi w relacjach lokalne elity – władza – społeczność lokalna, przeciwdziałała realizacji innowacji, które są rozwiązaniami niestandardowymi, nietypowymi, uznając jednocześnie, że projekty sztamkowe są „bezpieczniejsze”.

Słowa kluczowe: Odnowa wsi, wojewódzkie programy odnowy wsi, innowacje, teoria maszyny wzrostu, analiza dyskursu potocznego.

1. Wprowadzenie

Odnowa wsi – jej pojęcie, a także zakres przedmiotowy działań praktycznych – nawiązuje do zagadnień rozwoju obszarów wiejskich (w ujęciu szerokim) oraz rewitalizacji i modernizacji wsi (w ujęciu wąskim). Na gruncie rozważań

teoretycznych, zwrócić uwagę należy w pierwszej kolejności na różne sposoby definiowania i rozumienia wszystkich tych pojęć. O charakterze podejmowanych dyskusji naukowych w dużej mierze decydują kwestie terminologiczne związane z operacjonalizacją wspomnianych pojęć.

Podobnie jak rozumienie powyższych pojęć, tak samo różna jest przestrzeń, co do której te pojęcia się stosuje – wieś. Nie ulega bowiem wątpliwości, że wieś polska jest niezwykle zróżnicowana, w związku z czym zróżnicowane przestrzenie są jej potrzeby i kierunki wsparcia (szeroko rozumianego) rozwoju. Trudności „wyjściowe”, dotyczące definicji tych pojęć i specyfiki wsi, przekładają się następnie na trudności w obiektywizacji rozważań i samej dyskusji o wsi (choć także zdaniem autora czynią ją bardziej interesującą).

Na trudności w sferze poznawczej nakłada się problem wynikający ze „zderzenia” teorii (naukowej) z praktyką (projektową). Problem ten występuje często, bowiem przedmiotem badań geografów w znacznej mierze są działania podejmowane na obszarach wiejskich w ramach różnego rodzaju polityk i programów wspierających rozwój wsi i dotyczy rozbieżności między tym, jak rekonstruowana jest rzeczywistość wiejska w pracach naukowych z tym, jaka jest ona faktycznie (zob. Woods 2010). Pozostając przy rozważaniach na temat tego, jaka jest przestrzeń wiejska i jakie działania na rzecz jej rozwoju są podejmowane, wspomnieć należy także o problemie specyfiki tych działań, mianowicie, czy mają one charakter sztamkowy czy innowacyjny. Nie od dziś bowiem wiadomo, że oba typy działań mają niebagatelne znaczenie dla rozwoju.

Odnowa wsi, na gruncie teoretycznym, wykazuje się innowacyjnością (na tle tradycyjnych podejść i koncepcji rozwoju obszarów wiejskich, a wcześniej rolnictwa), która dotyczy przede wszystkim sposobu rozumienia i realizowania rozwoju wsi, tj.:

- oddolności inicjatyw,
- upodmiotowienia mieszkańców wsi,
- skoncentrowania wysiłków wokół sołectwa – podstawowej jednostki działań w odnowie wsi,
- skupieniu uwagi wobec społecznych i niematerialnych aspektów funkcjonowania i trwania wsi,
- dostrzeganiu zalet wsi i jej przewag wynikających z faktu bycia wsią.

Odnowa wsi posiada także szeroko rozwinięty komponent społeczny, przejawiający się w skoncentrowaniu jej celów nadrzędnych wokół ludzi (wspólnoty wiejskiej), ich dobrobytu (jakości życia) oraz tożsamości (wartości życia wiejskiego), a także w fakcie, że społeczność wiejska jest podstawowym nośnikiem przemian wsi (Wolski 2017a). Pytaniem otwartym pozostaje jednak, czy powyższe – innowacyjność i społeczny wymiar odnowy wsi – mają miejsce także w praktyce dotyczącej działań podejmowanych na wsi w ramach „odnowy wsi”.

Rozwinięcie tego problemu stanowią poniższe pytania badawcze, na które odpowiedź stanowi główny cel pracy (będący celem poznawczym):

1. W jakim stopniu projekty odnowy wsi w Polsce są innowacyjne? Czy były w nich obecne lub czy realizowały innowacje społeczne?
2. Co decyduje o innowacyjności projektu odnowy wsi?
3. Czy praktyka odnowy (rozwoju) wsi w Polsce pozwala na wdrażanie innowacyjnych rozwiązań? Co decyduje o takiej możliwości lub jej braku?

Niniejszy artykuł składa się z części poświęconych kolejno (poza wstępem): metodyce badań własnych, operacjonalizacji stosowanych w nim pojęć, krótkiemu omówieniu typów wojewódzkich programów odnowy wsi w Polsce i specyfiki przedsięwzięć w ich ramach realizowanych, typologii projektów odnowy wsi, innowacyjności w projektach odnowy wsi oraz przyczynom (nie)innowacyjności tych projektów. Artykuł zakończono podsumowaniem.

2. Metodyka badań własnych

W celu określenia stopnia innowacyjności projektów odnowy wsi w Polsce, dokonano studiów przypadku trzech wojewódzkich programów odnowy wsi w Polsce: pomorskiego, podkarpackiego i wielkopolskiego. Programy te reprezentowały trzy różne typy (odpowiednio „dotacyjny”, „motywacyjny” i mieszany; więcej o typach wojewódzkich programów odnowy wsi w dalszej części artykułu). W ten sposób chciano sprawdzić, czy, a jeśli tak, to jaki typ programu wojewódzkiego stwarza warunki do realizacji innowacji (społecznych). Przeanalizowano projekty zrealizowane w ostatnim roku funkcjonowania programów (dotyczy programów zakończonych, tj. pomorskiego) lub w roku 2016 (dotyczy programów wciąż funkcjonujących, tj. podkarpackiego i wielkopolskiego). Z uwagi na fakt, że odnowa wsi jest procesem ciągłym, analiza ostatnich lat funkcjonowania programów wojewódzkich daje wgląd w to, do jakiego etapu wyewoluowała odnowa wsi w danym regionie i jaki jest jej bieżący stan. Łączna liczba przeanalizowanych projektów wyniosła 508¹.

Klasyfikacji projektów jako innowacyjne lub nieinnowacyjne dokonano na podstawie opisów² projektów dostępnych w sieci Internet lub – jeżeli kwerenda internetowa nie dostarczyła opisów projektów – na podstawie kontaktu z beneficjentami projektów (głównie urzędy gmin). By projekt uznać za innowacyjny,

¹ Listę projektów opracowano na podstawie uchwał władz samorządów regionalnych dotyczących zatwierdzenia do finansowania projektów zgłoszonych do poszczególnych przedsięwzięć realizowanych w ramach wojewódzkich programów odnowy wsi. Autor deklaruje możliwość udostępnienia niniejszej listy (wraz z typologią) na życzenie czytelnika.

² Przyznać też należy, że w wielu przypadkach klasyfikacja odbyć mogła się na podstawie zaledwie tytułu projektu (zadania). Przykładowo, projekty o tytułach „Termomodernizacja budynku świetlicy wiejskiej” i temu podobnych nie pozostawiały wątpliwości co do ich innowacyjności.

jego cele i rezultaty musiały nawiązywać do przyjętego na potrzeby artykułu sposobu rozumienia „innowacyjności”, również w wymiarze społecznym. Zastosowano metodę oceny eksperckiej. Tę samą metodę wykorzystano przeprowadzając typologię projektów odnowy wsi w Polsce. Założono, że wspólna specyfika podejmowanych działań, wyrażona typem projektu, może stanowić pewną wskazówkę co do stopnia ich innowacyjności.

Czynniki decydujące o innowacyjności (lub jej braku) projektów zostały rozpoznane na podstawie kwerendy internetowej (m.in. analiza dyskursu potocznego³) oraz wiedzy zdobytej w trakcie realizacji badań terenowych na obszarach wiejskich prowadzonych w związku z projektami naukowymi, w których autor uczestniczył⁴. Te same źródła wiedzy, uzupełnione analizą zapisów ogólnych wojewódzkich programów odnowy wsi w Polsce, zapisów szczegółowych dotyczących poszczególnych przedsięwzięć realizowanych w ich ramach (zasad finansowania projektów) oraz – ponownie – opisami projektów, posłużyły do analizy przyczyn (nie)innowacyjności działań z zakresu odnowy (rozwoju) wsi w Polsce.

Operacjonalizacji stosowanych pojęć dokonano na podstawie eksperckiego przeglądu literatury przedmiotu. W celu wyjaśnienia przyczyn (nie)innowacyjności projektów przeniesiono na grunt badań wiejskich i zmodyfikowano teorię maszyny wzrostu (ang. *growth machine theory*⁵).

---

³ Metoda analizy dyskursu wykorzystywana jest do analizy wytworzonych przez społeczeństwo tekstów i komunikatów oraz procesów komunikacji obecnych w społeczeństwie (Wójcik 2016). Dyskursem potocznym nazywa się wszystkie środki wyrazu stosowane w intencjonalnej lub przypadkowej komunikacji, które społeczeństwo wykorzystuje w życiu codziennym. W przypadku wsi, przy użyciu tychże środków komunikacji, wyrażana i konstruowana jest wiejskość (Jones 1995). Przykład dyskursu potocznego na temat wydatkowania środków na odnowę wsi: <http://www.turek.net.pl/powiat/20331-sa-pieniadze-dla-zeronic-czachu> (dostęp: 6.10.2017).

⁴ Wykorzystana w niniejszym artykule wiedza nie wiąże się bezpośrednio z wiedzą, której pozyskanie było głównym celem wizyt, jakie realizowano w związku z wspomnianymi projektami naukowymi, a raczej wynika z różnego rodzaju nieformalnych dyskusji z mieszkańcami, przedstawicielami sektora pozarządowego i lokalnymi władzami, niejako „przy okazji” realizowanych badań (wywiadów pogłębionych indywidualnych i grupowych, wywiadów standaryzowanych). Z uwagi na konieczność zachowania anonimowości respondentów, która była często warunkiem (wyrażonym np. słowami „proszę nie pisać, że to ja powiedziałem”) „otwarcia się” przez nich na dyskusję o problemach wsi, autor nie wymienia nazw wsi, ani nie wskazuje cech metrykalnych rozmówców. Projekty: „Reprezentacje przestrzenne osiedli wiejskich w Polsce”, finansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki, 2014/13/B/HS4/00481 i „Analiza europejskiej idei partnerstw miejsko-wiejskich i ich implementacji w Europie na przykładzie regionów metropolitalnych Hamburga i Krakowa (województwa małopolskiego), współfinansowany ze środków Polsko-Niemieckiej Fundacji na Rzecz Nauki, 2015-13.

⁵ Zdaniem H. Molotcha (1976), miasto i społeczność są budowane jako przestrzenny wyraz (ang. *areal expression*) interesów lokalnych elit, gdzie zasadniczym z nich jest,

3. Innowacyjność i odnowa wsi: operacjonalizacja pojęć i związki między nimi

Termin „innowacyjność” jest niezwykle pojemny. Swój rodowód ma w studiach poświęconych gospodarce i biznesowi (np. prace Schumpetera). W późniejszym czasie pojęcie to zostało zaadaptowane w innych dziedzinach działalności człowieka, takich jak np. zarządzanie (w tym organizacjami i zasobami). Należy jednak zaznaczyć, że to, co po raz pierwszy podkreślone przez J.A. Schumpetera (1960) – „nowość” (ang. *novelty*) – pozostało obecne właściwie w każdej następnej definicji innowacji. Szeroki przegląd literatury na temat m.in. sposobów definiowania tego pojęcia przeprowadzili H. Edison, N. bin Ali i R. Torkar (2013). Za najbardziej godne uwagi wskazują oni definicje zaproponowane przez M.M. Crossan i M. Apaydin (2010) oraz Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD 2005)⁶.

Zdaniem wspomnianych badaczek, innowacja to: „wytworzenie, adaptacja, przyswojenie lub wykorzystanie pewnej, posiadającej wartość dodaną, nowości w sferze gospodarczej lub społecznej; odnowa lub poszerzenie zastosowania produktu, usługi; stworzenie nowej metody produkcji; ustanowienie nowych systemów zarządzania. To zarówno proces, jak i rezultat” (Crossan, Apaydin 2010: 1155; tłum. autora). Rozumienie to, choć szerokie, zwraca uwagę na istotne

---

w szerokim ujęciu, wzrost (gospodarczy). Miasto stanowi więc obszar, gdzie członkowie elit mają wspólny interes, a sam wzrost napędza m.in. konsumpcję. Elity te osiągają wspomniany wspólny interes poprzez odpowiednie zagospodarowanie terenu, które pozwala im dyktować warunki rozwoju rynku nieruchomości (Wolman, Spitzley 1996). W rywalizacji między elitami wykorzystywana jest władza samorządowa (stąd także stanowiąca składową elitę, a której członkowie sami mogą osiągać zyski z takiej gospodarki ziemią), co skutkuje polityką nastawioną na podnoszenie wartości gruntów, a zanedbującą – jak wskazuje P. Swianiewicz (2005) – jakość życia na obszarze będącym przedmiotem takiej polityki. W niniejszej pracy wykorzystuję założenia teorii maszyny wzrostu, lecz modyfikuję cele, jakie chcą osiągnąć lokalne elity. Mianowicie, ich celem nie jest (tylko) wywieranie presji na lokalnych władzach samorządowych i osiąganie korzyści materialnych, lecz także taka realizacja interesu własnego, która sprowadza się do utrzymania własnej pozycji (pozostania w elicie, co w przypadku władz lokalnych oznacza utrzymanie stanowisk). Same elity odnoszą do kontekstu tak lokalnego, jak i wiejskiego, i za takowe uważam instytucje i jednostki rzeczywiście partycypujące w procesie decyzyjnym dotyczącym sposobów osiągania rozwoju lub uzurpujące sobie takie prawo. Niniejsze nazywam „modyfikacją”, bowiem istota teorii maszyny wzrostu została w pracy zachowana – osiąganie określonego interesu elit za pomocą wpływu na lokalną politykę.

⁶ Również liczba cytowań obu definicji może wskazywać na ich rozpoznawalność wśród naukowców. Pierwsza z przytoczonych, wg Google, była cytowana przeszło 1300 razy, pomimo faktu, że artykuł opublikowano w 2010 roku. Druga natomiast jest powszechnie wykorzystywana w różnego rodzaju strategiach, programach rozwoju itp. na różnych szczeblach.

z punktu widzenia rozwoju, a zwłaszcza społecznej w swym charakterze odnowy wsi, kwestie, tj. „nowość” i właśnie „sferę społeczną”. Poza kryterium nowości, zwraca się uwagę także na znaczenie i stopień zmiany nią wywołanej, do czego odwołuje się definicja zaproponowana przez OECD, zgodnie z którą innowacja to wdrożenie nowego lub znacząco ulepszanego produktu (dóbr lub usług) lub procesu, nowa metoda rynkowa lub nowa metoda zarządzania w działalności gospodarczej, organizacji miejsc pracy lub powiązań ze środowiskiem zewnętrznym (na podstawie OECD 2005; tłum. autora). Definiowanie innowacji jako zmian o charakterze znaczącym wydaje się kluczowe: ma bowiem na celu odróżnienie ich od zmian, które mają charakter rutynowy i niewielki (czyli np. będących konsekwencją jakiegokolwiek procesu poprawy).

Przechodząc do innowacji społecznych, wyróżnić należy definicję zaproponowaną przez Komisję Europejską (2010), gdzie poza „nowością” i „nowymi pomysłami” podkreśla się, że innowacje społeczne wychodzą – bardziej efektywnie niż dotychczasowe działania – naprzeciw pilnym i niezaspokojonym jeszcze potrzebom społeczeństwa, a także, że prowadzą do tworzenia nowych relacji społecznych i więzi współpracy (European Commission 2010). Z kolei R. Mashelkar o innowacjach społecznych mówi (cyt. za: Marciniak 2009: 16): „getting more from less for more”. Frazę tę można interpretować jako osiąganie lepszych rezultatów, przy wykorzystaniu mniejszych zasobów, w celu zaspokojenia potrzeb jak największej liczby osób. Wydaje się, że postrzeganie innowacji (społecznych) w ten sposób oddaje ich istotę w świecie, gdzie problemem nie jest niedostatek ogółu ludności, a jedynie pewnych jej grup i gdzie kluczowe są gospodarność w zarządzaniu zasobami i maksymalizacja efektów działań (co wynika z poprzedniego). W słowach tych można moim zdaniem znaleźć wyraźne powiązanie z działaniami z zakresu odnowy wsi, które częstokroć: cechują się niezwykle korzystnym stosunkiem ponoszonych nakładów finansowych do otrzymywanych rezultatów (np. Wilczyński 2003), bazują na ponownym wykorzystaniu posiadanego zasobu (por. Wolski, Sykała 2016) i angażują społeczność lokalną, w tym mieszkańców „trudnych w dotarciu” (McArdle 2012).

Operacjonalizacja pojęć „innowacja” i „innowacja społeczna” jest zatem trudnym zadaniem. Celem ich identyfikacji, pośród mnóstwa pozornie podobnych do siebie działań, wspomniane w definicjach kryteria niejednokrotnie trzeba zawęzić. K. Zajda⁷ proponuje, by za innowacje (społeczne) uważać te działania, które: (1) wykazują swoją niestandardowość w odniesieniu do innych sposobów rozwiązywania (tych samych) problemów społecznych w konkretnym obszarze i (2) nie są obecne w obszarach podobnych (pod względem problemów, których rozwiązaniu mają służyć innowacje) lub sąsiednich.

---

⁷ Referat pt. „Innowacje społeczne na wsi z perspektywy organizacji pozarządowych” wygłoszony w trakcie seminarium naukowego „Społeczny wymiar innowacyjności na obszarach wiejskich” (12–13 października 2017 roku, Swolszewice Małe).

Podobne trudności w operacjonalizacji i definiowaniu napotykamy w przypadku „odnowy wsi”. Mnogość sposobów rozumienia tego pojęcia i instrumentalne jego stosowanie nie tylko utrudniają dyskusję naukową na temat odnowy wsi, lecz także wzmacniają pewien dysonans na linii teoria–praktyka (Wolski 2017a, 2017b). Jako że jednym z celów niniejszego artykułu jest analiza projektów odnowy wsi, rozumienie odnowy w nim przyjęte jest nacechowane przede wszystkim aspektem praktycznym. Podkreśla go m.in. definicja zaproponowana przez R. Wilczyńskiego (2003: 12), zgodnie z którą „Odnowa wsi jest (...) koncepcją rozwoju obszarów wiejskich w formie najbardziej odpowiadającej społeczności lokalnej i przez nią samą wybranej”.

Niemniej, by móc analizować wpływ realizowanych przedsięwzięć (projektów) odnowy wsi na szeroko rozumianą przestrzeń wiejską i rozwój wsi, należy przyjąć założenie, że odnowę wsi urzeczywistniają projekty „odnowy wsi” (tj. nazwane w ten sposób) – realizowane lub finansowane w ramach różnego rodzaju programów jej dedykowanych, programów rewitalizacyjnych lub programów europejskich i innych, w tym także pośrednio wspierających rozwój wsi. Takie założenie wydaje się niezbędne, bowiem jeśli projekt, niezależnie od swojej specyfiki, otrzymał dofinansowanie ze źródeł dedykowanych odnowie wsi, jest on w opinii beneficjentów i decydentów projektem temu służącym (por. Wolski 2017b). Dopiero w późniejszym etapie analiz można poddać weryfikacji, czy tak rozumiane projekty „odnowy wsi” są projektami noszącymi cechy rzeczywistej odnowy czy tylko są „otagowane” jej hasłem i ideą.

By zespolić rozważania nad naturą pojęć „innowacja” i „odnowa wsi” warto wskazać, że łacińskie *innovatio* oznacza właśnie „odnowienie” (Kopaliński 2007). Można więc przypuszczać, że pierwotnie sednem innowacji było pewne ulepszenie funkcjonowania, reaktywacja (na co zresztą wskazuje przytoczona wcześniej definicja M. Crossan i M. Apaydin).

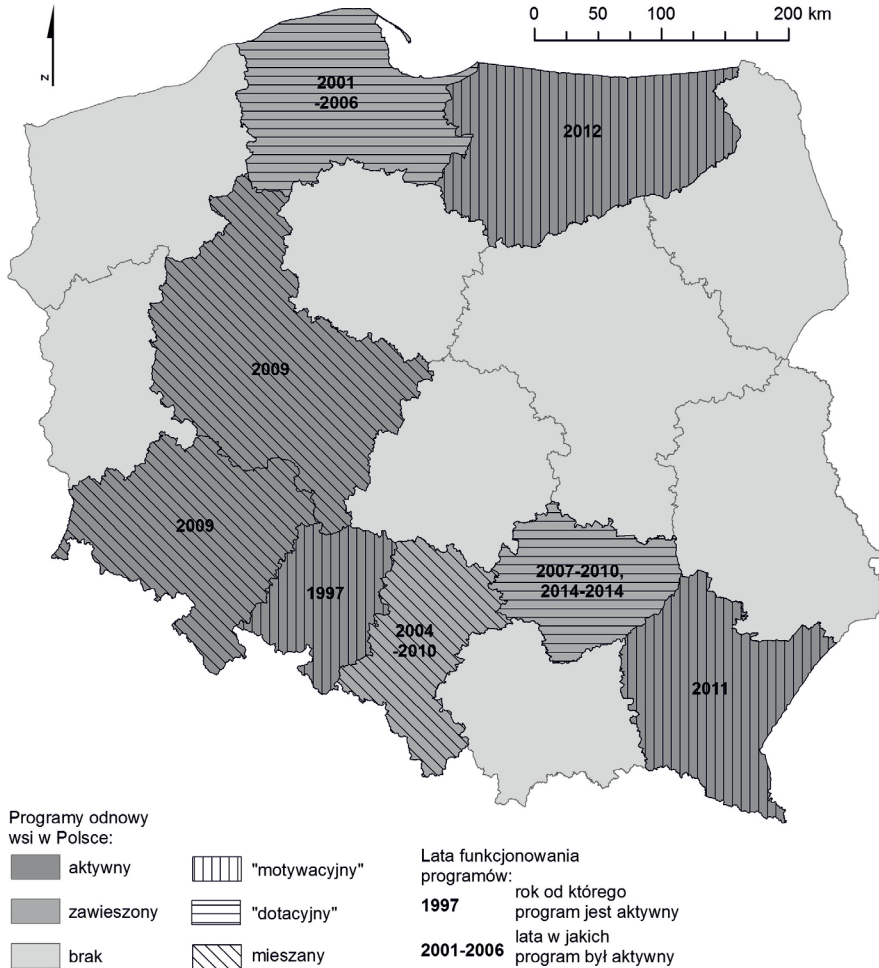
4. Wojewódzkie programy odnowy wsi w Polsce

4.1. Typy i specyfika przedsięwzięć

Programy wojewódzkie, których celem jest wspieranie realizacji odnowy wsi, różnią się przede wszystkim doborem kierunków i instrumentów wsparcia. Analiza założeń ogólnych tych programów i zasad dofinansowania projektów w ramach ogłaszanych przedsięwzięć pozwala wyróżnić następujące ich typy:

- w przewadze „motywacyjne”, wspierające głównie niewielkie działania inwestycyjne i nieinwestycyjne oraz mające charakter koordynujący aktywności lokalne,
- w przewadze „dotacyjne”, wspierające głównie inwestycje i stosujące system zachęt finansowych,
- mieszane, tj. posiadające cechy obu wcześniejszych typów (więcej: Wolski 2017b).

Ryc. 1 ilustruje lata funkcjonowania poszczególnych wojewódzkich programów odnowy wsi wraz z ich typem.

Ryc. 1. Wojewódzkie programy odnowy wsi w Polsce. Stan, lata funkcjonowania i typ (stan na koniec 2016 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie uchwał władz samorządów wojewódzkich i O. Wolski (2017b)

Obrana przez samorzady ścieżka wsparcia odnowy wsi decyduje o specyfice przedsięwzięć przez nie realizowanych, tj. głównie o nakładach finansowych, docelowych grupach beneficjentów i pożądanym efektach realizacji projektów, a w konsekwencji także o typach projektów odnowy wsi. Upraszczając, należy wskazać, że wśród analizowanych programów wojewódzkich (pomorski – 2006 r.,

podkarpacki i wielkopolski – 2016 r.) nakłady finansowe na jeden projekt inwestycyjny wahały się od 7 500 zł (podkarpackie; Uchwała Nr XXIV/427/16...) do nawet 60 000 zł (pomorskie; Uchwała Nr 919/XLVIII/06...). Nakłady na projekty nieinwestycyjne (dot. tylko wielkopolskiego; Uchwała Nr 2422/2016...) pozostawały w przedziale 1 595–10 000 zł. Beneficjentami przedsięwzięć mogły być albo jednostki samorządu terytorialnego (gminy), reprezentujące sołectwa (beneficjent ostateczny projektu) w przedsięwzięciach wspierających inwestycje⁸, albo organizacje pozarządowe (będące beneficjentem z reguły przedsięwzięć nieinwestycyjnych), obejmujące swym działaniem obszar danego sołectwa. Nie ulega więc wątpliwości, że przy tak zróżnicowanych założeniach wstępnych realizowanych przedsięwzięć, spodziewane efekty realizacji projektów były różne. Zupełnie odmienne są efekty realizacji projektu nieinwestycyjnego wartego kilkanaście tysięcy zł od projektu inwestycyjnego, gdzie kilkudziesięcioletnie wsparcie samorządu wojewódzkiego stanowi „jedynie” np. ¼ całkowitej wartości zadania.

Biorąc pod uwagę powyższe, należy także wskazać, że programy wojewódzkie należące do tego samego typu (por. ryc. 1) wykazują podobieństwo w aspekcie specyfiki przedsięwzięć, które realizują (Wolski 2017b). W konsekwencji, także i pojedyncze projekty są podobne. Do podobnych wniosków można dojść analizując także zapisy ogólne wojewódzkich programów odnowy wsi i zapisy szczegółowe dotyczące konkretnych przedsięwzięć dzięki nim realizowanych⁹.

4.2. Typy projektów i projekty innowacyjne

Z uwagi na powyższe, uzasadnionym było dokonanie typologizacji projektów odnowy wsi w Polsce, co miało na celu także ułatwienie identyfikacji innowacji.

Po analizie opisów projektów wyróżniono następujące ich typy:

1. Infrastruktura transportowa¹⁰ (z wyłączeniem ciągów i przestrzeni służących sportowi, turystyce i rekreacji).
2. Infrastruktura społeczna – w tym podtypy:
  - świetlice i domy kultury,
  - sport, turystyka i rekreacja (włącznie z placami zabaw),

---

⁸ Z wyjątkiem „Programu odnowy wsi w ramach kontraktu dla województwa pomorskiego” w 2006 roku, który – choć wspierał projekty inwestycyjne – dedykowany był zarówno sektorowi publicznemu, jak i pozarządowemu (miał więc charakter otwarty).

⁹ Por. *Podkarpacki Program Odnowy Wsi na lata 2011–2016* (2011), *Pomorski Program Odnowy Wsi na rok 2006* (2006), *Program Odnowy Wsi Województwa Śląskiego* (2006), *Świętokrzyski Program Odnowy Wsi w formie konkursu przedsięwzięć* (2007), *Wielkopolska Odnowa Wsi 2013–2020* (2015), *Wieś Warmii, Mazur i Powiśla miejscem, w którym warto żyć...* – *Program Odnowy Wsi Województwa Warmińsko-Mazurskiego* (2011).

¹⁰ Nie wyróżniono żadnego projektu dotyczącego infrastruktury technicznej, od której odróżniono infrastrukturę transportową.

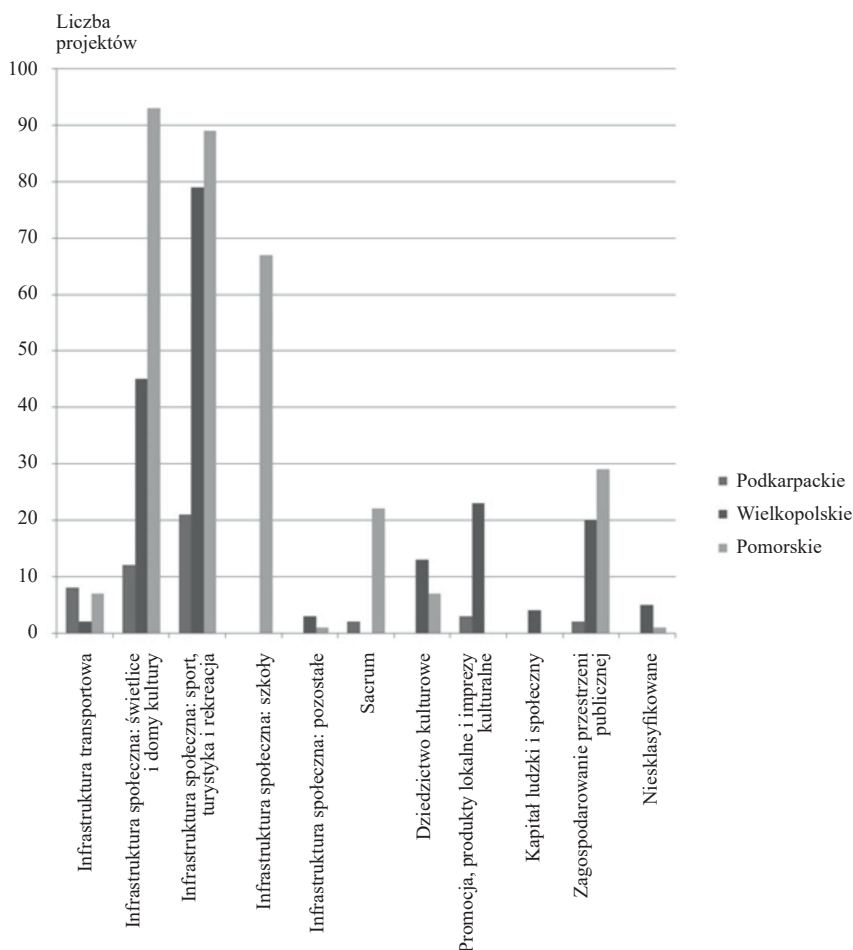
- szkoły,
  - pozostałe (dotyczące np. edukacji na wolnym powietrzu, działalności OSP).
3. Sacrum.
  4. Dziedzictwo kulturowe (materialne i niematerialne wraz z doposażeniem zespołów; z wyłączeniem typu 3).
  5. Promocja, produkty lokalne i imprezy kulturalne.
  6. Kapitał ludzki i społeczny.
  7. Zagospodarowanie przestrzeni publicznych (inne niż w typach: 1, 2 i 3).

O typie projektu decydował w pierwszej kolejności jego cel. Przykładowo, jeśli zagospodarowanie pewnej przestrzeni wsi służyć miało celom rekreacyjnym, to projekt klasyfikowano jako typ 2: Infrastruktura społeczna, podtyp: sport, turystyka i rekreacja. Jeśli natomiast owo zagospodarowanie było celem samym w sobie – tj. głównym celem projektu było odnowienie lub stworzenie nowej przestrzeni integracji społecznej, projekt mieścił się w typie 7: Zagospodarowanie przestrzeni publicznych. W związku z tym, w przypadku gdy projekt cechował się taką złożonością, że obejmował jedno wiodące działanie, a inne były niejako dodatkowymi lub uzupełniającymi (np. remont świetlicy wraz z uporządkowaniem terenu wokół), był on klasyfikowany do jednego typu – według typu dominującego (w przytoczonym przykładzie – typ 2: Infrastruktura społeczna, podtyp: świetlice i domy kultury). W przypadku projektów złożonych, w których nie było działania wiodącego, a działania wzajemnie komplementarne lub nawet nie powiązane ze sobą (np. zakup wyposażenia do wnętrz sakralnych oraz publikacja materiałów promocyjnych o danym obszarze), zostały one zakwalifikowane do maksymalnie dwóch typów (w przywołanym przykładzie był to typ 3: Sacrum i typ 5: Promocja, produkty lokalne i imprezy kulturalne).

Dokonana typologia w dużym stopniu pozwoliła uzyskać generalny obraz odnowy wsi w Polsce, która na poziomie projektów lokalnych zdominowana jest przez projekty dotyczące infrastruktury społecznej (ryc. 2). Ich liczebna dominacja jest obecna niezależnie od ogólnej liczby zrealizowanych w danym roku projektów (45 w podkarpackim, 177 w wielkopolskim i 286 w pomorskim) oraz typu programu wojewódzkiego („dotacyjny”, „motywacyjny”, mieszany).

Zwraca uwagę także relatywnie duża liczba projektów dotyczących zagospodarowania przestrzeni publicznych (projekty tego typu były realizowane w każdym z analizowanych województw; trzecim typem projektów obecnym we wszystkich trzech województwach, poza wspomnianą wcześniej infrastrukturą społeczną, była infrastruktura transportowa). Pozostałe typy nie odgrywały znaczącej roli w strukturze projektów.

Oczywiście taki stan rzeczy nie oznaczał, że wśród projektów – głównie dotyczących wspomnianej infrastruktury społecznej – brakuje projektów innowacyjnych. Skłania jednak do zastanowienia nad przyczynami: prym projektów dotyczących – w szerokim zakresie – instytucji oświatowych i kulturalnych może

Ryc. 2. Liczba projektów odnowy wsi zrealizowanych w województwach pomorskim (w 2006 r.), podkarpackim (w 2016 r.) i wielkopolskim (w 2016 r.) według typu

Uwaga: 50 projektów zaklasyfikowano do dwu typów, wskutek czego ogólna ich liczba nie sumuje się do 508 (łączna liczba przeanalizowanych projektów). Sześć projektów nie sklasyfikowano w ogóle z uwagi na brak możliwości pozyskania wystarczających informacji na ich temat.

Źródło: opracowanie własne na podstawie uchwał władz samorządów wojewódzkich oraz danych pozyskanych z urzędów marszałkowskich

świadczyć o wadliwej współpracy między władzami samorządowymi a społecznościami. Ta niewłaściwa współpraca może dotyczyć odmiennie rozumianych celów udziału sołectwa w programie wojewódzkim. Może także wiązać się z faktem, że realizacja działań wynikających z odnowy wsi oraz zadań własnych samorządów gminnych nie stanowią komplementarnych procesów lub nawet

– co stanowi scenariusz mniej optymistyczny – braku właściwej realizacji tychże zadań własnych. W konsekwencji społeczność zgłaszająca (za pośrednictwem władz gminnych) projekt do programu, niejako decyduje się zaspokoić tę część potrzeb, która nie została dotąd zaspokojona przez władze lokalne (w ramach realizacji zadań własnych).

Spośród analizowanych 508 projektów, jedenaście¹¹ uznano za innowacyjne – tj. zgodne z przedstawionym w artykule sposobem rozumienia tego pojęcia. Cztery z nich zrealizowano w województwie pomorskim, siedem w wielkopolskim (nie zidentyfikowano innowacyjnego projektu w podkarpackim). Większość z nich dotyczyła infrastruktury społecznej, jednak należy w tym upatrywać nie przyczyny innowacyjności, a konsekwencji największej liczby projektów tego typu spośród ich ogólnej liczby. Dodatkowo, jedynie część projektów innowacyjnych miała charakter społeczny. Nie znaleziono zatem związku między innowacyjnością a typem projektu, a taki związek zakładano przed przystąpieniem do analiz. Z uwagi na bardzo małą liczbę projektów innowacyjnych trudno też orzekać o związku między innowacyjnością projektu a typem wojewódzkiego programu odnowy wsi.

5. Przyczyny (nie)innowacyjności projektów odnowy wsi w Polsce

Tak mała liczba projektów innowacyjnych skłania do refleksji nad przyczynami takiego stanu rzeczy. Zarówno nad tym, co decydowało – w tych raptem jedenastu przypadkach – o innowacyjności, jak i o tym – co być może bardziej interesujące

---

¹¹ Były to następujące projekty (w nawiasie podano gminę i typ/podtyp): Adaptacja pomieszczeń po sklepie na potrzeby świetlicy wiejskiej w Jasnej (Dzierżgoń; infrastruktura społeczna: świetlice i domy kultury); Adaptacja budynku po byłej szkole na Wiejski Dom Kultury w Jamnie (Parchowo, infrastruktura społeczna: świetlice i domy kultury); Budowa placu zabaw – ogródek ruchu drogowego w miejscowości Rywałd (Starogard Gdański, infrastruktura społeczna: sport, turystyka i rekreacja); Szlakiem dziedzictwa kulturowego Gminy Potęgowo (Potęgowo, dziedzictwo kulturowe; infrastruktura społeczna: sport, turystyka i rekreacja); Pumptrack – oryginalne centrum sportu i aktywnej rekreacji w Ryczywole (Ryczywół, infrastruktura społeczna: sport, turystyka i rekreacja); Gościniec w Potarzycy miodem płynący z hoteli dla owadów słynący (Krobia, infrastruktura społeczna: sport, turystyka i rekreacja; promocja, produkty lokalne i imprezy kulturalne); Integracja mieszkańców sołectwa Gierłatowo poprzez spotkanie edukacyjne i budowę miniaturowej zagrody olęderskiej pn. Gierłatowo (Nekla, dziedzictwo kulturowe; promocja, produkty lokalne i imprezy kulturalne); Odtwarzamy Kipę – lodową wyspę na stawie w Łagiewnikach Kościelnych (Kiszkowo, zagospodarowanie przestrzeni publicznej; dziedzictwo kulturowe); Zdrowy smak wiejskich specjałów (Gostyń, dziedzictwo kulturowe; promocja, produkty lokalne i imprezy kulturalne); COOLturałna Wioska (Krzywiń, infrastruktura społeczna: świetlice i domy kultury; kapitał ludzki i społeczny); RAZEM w ogrodzie – zagospodarowanie terenu przy budynku byłej stacji uzdatniania wody w Słowikowie, przeznaczonego na cele edukacyjne (Orchowo, zagospodarowanie przestrzeni publicznej).

z punktu widzenia problemu naukowego przedstawionego we wstępie do niniejszego artykułu – co przeciwdziało innowacjom.

Projekty innowacyjne (2% ogółu projektów) stanowią właściwie jedynie odstępstwo od pewnej normy czy standardu, utrwalonych specyficznym systemem organizacyjno-finansowym wojewódzkich programów odnowy wsi i prawno-administracyjno-nieformalnymi relacjami między władzami lokalnymi a społecznością wiejską – sołectwem, reprezentowanym przez sołtysa i radę sołecką, jego mieszkańcami i przedstawicielami organizacji pozarządowych (oba te elementy środowiska instytucjonalno-finansowego pozostają w związku ze sobą). Można wręcz uznać, że realizacja projektu innowacyjnego to pewnego rodzaju „wyłamanie się” z tych uwarunkowań i przyjęcie innego sposobu myślenia o realizacji pożądaných celów. Zwłaszcza „wyłamanie” to tyczy się porzucenia przez beneficjentów (formalnych i ostatecznych) typowego schematu aplikowania po środki zewnętrzne i ich wykorzystania.

Innowacje (które można właściwie wprost utożsamiać z „wyłaniem się”) wiązały się najczęściej z faktem posiadania zasobu specyficznego lub ogólnego, który chciano wykorzystać w niestandardowy sposób (por. Michalska, Zajda 2011), a także z ponowną waloryzacją tych zasobów (nadanie nowej funkcji przy jednoczesnym zaspokojeniu potrzeb społeczności możliwie niskimi nakładami pracy i finansów) lub stworzeniem nowego zasobu (o typowej funkcji, ale niestandardowych cechach), o czym świadczy analiza opisów projektów¹². Zatem to zasób i w większym stopniu jego wykorzystanie decydowały o szansach na „wyłamanie się” i wyjście naprzeciw sztampowemu scenariuszowi „odnowy wsi”. Niestety, z uwagi na bardzo małą liczbę takich projektów, trudno dokonać jakkolwiek bogatszej analizy innowacyjności (w tym w wymiarze społecznym) projektów odnowy wsi. Z pewnością jednak pozostaje to ciekawy materiał badawczy do badań pogłębionych, przy czym nie stanowiło to celu niniejszej pracy.

Przechodząc zatem do kwestii nieinnowacyjności odnowy wsi lub tego, co przeciwdziało innowacyjnym rozwiązaniom lub takiemu sposobowi myślenia, wyjaśnień należy szukać – zdaniem autora – we wspomnianym już otoczeniu/środowisku instytucjonalno-finansowym wsi. Na podstawie analizy zapisów ogólnych wojewódzkich programów odnowy wsi w Polsce¹³, zapisów szczegółowych

---

¹² Należy przy tym wyjaśnić, że rewaloryzacja zasobów, która może być utożsamiana w niektórych przypadkach z rewitalizacją, nie jest sama w sobie wyznacznikiem innowacyjności. By rewaloryzacja mogła zostać uznana za innowacyjną, musiała jednocześnie spełniać kryteria, jakie przyjęto w artykule, definiując pojęcie „innowacyjności (społecznej)”. Tak więc rewaloryzacja (rewitalizacja) nie wyklucza lub może wiązać się z innowacyjnym charakterem działań, jednak nie każda rewaloryzacja (rewitalizacja) będzie innowacyjna *ipso facto*.

¹³ Województwa, które posiadały lub posiadają programy odnowy wsi przyjęte w formie dokumentu strategicznego, wyznaczającego kierunki wsparcia i zakładane rezultaty, to: podkarpackie, pomorskie, śląskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie i wielkopolskie. Nazwy programów zawarto w przypisie 9.

dotyczących poszczególnych przedsięwzięć realizowanych w ich ramach (zasad finansowania projektów) oraz opisów projektów i wiedzy pozyskanej od beneficjentów (zarówno gmin, jak i mieszkańców) odnowy wsi, można stwierdzić, że:

1. Środki na odnowę wsi często służą finansowaniu zadań, które powinny stanowić zadania własne władz samorządowych, a nie potrzeb społeczności wiejskich na poziomie sołectw i rozwiązań przez nie proponowanych. Traktowane też są jako „kolejne” źródło środków zewnętrznych, tzn. że dla beneficjentów mniejsze znaczenie ma sama idea odnowy wsi.
2. Zasada subsydiarności nie funkcjonuje powszechnie. Dominująca jest rola samorządu lokalnego – z wyjątkiem przedsięwzięć, gdzie beneficjentami (formalnymi) mogą być jedynie organizacje pozarządowe. Warto zaznaczyć, że podobne spostrzeżenia wysuwano także w badaniach poświęconych innym oddolnym podejściom do rozwoju obszarów wiejskich, takim jak np. program LEADER funkcjonujący w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (np. Kniec 2009, 2012; Wolski, Sykała, Dej 2016).
3. Dostrzega się na wsi (np. w strategiach rozwoju gmin czy planach odnowy miejscowości) potrzeby społeczeństwa w aspekcie kultury, kontaktów społecznych, zachowania wiejskości, poprawy jakości życia, a także chęć „wyrwania się” z marazmu, co często wymaga innowacyjnych rozwiązań lub co najmniej innowacyjnego sposobu myślenia w warunkach ustalonych i przyjętych norm. Istnieje zatem przestrzeń dla realizacji takich rozwiązań, lecz wspomniane potrzeby często ustępują potrzebom bieżącym.
4. Zasady finansowania projektów sprzyjają sztympowości rozwiązań. Podobnie, ujednolicone dla całego województwa kryteria finansowania przedsięwzięć utrudniają realizację specyficznych na poziomie sołectw potrzeb mieszkańców.
5. Mogłoby się zatem wydawać, że rozwiązaniem tego problemu jest finansowanie nie projektów o charakterze określonym przez samorządy wojewódzkie w uchwałach dotyczących zasad finansowania, a projektów zaproponowanych przez lokalne społeczności, zapisanych w planach odnowy miejscowości. Wówczas to fakt uwzględnienia projektów w tych planach jest jedynym kryterium przyznania dofinansowania – w myśl zasady, że to sami mieszkańcy wsi wiedzą najlepiej, czego potrzebują (taki mechanizm finansowania obecny jest w podkarpackim programie odnowy wsi). Niemniej, sami mieszkańcy wsi często nie są w stanie wyjść poza typowy schemat myślenia o swoich potrzebach (a tym samym o wykorzystaniu środków zewnętrznych), jeśli priorytet zyskują potrzeby bieżące, co skutkuje efektem błędnego koła.

Powyższe spostrzeżenia tłumaczą, w jakich warunkach i w ramach jakich relacji poziomych i pionowych odbywa się wspieranie odnowy (rozwoju) wsi w Polsce (w województwach, które posiadają przyjęte programy odnowy wsi). Problemem nie jest zatem sam brak innowacyjności, a uwarunkowania które mu sprzyjają, a w niektórych przypadkach być może go wymuszają (choć przyznać

należy, że tak postawiona teza wymaga dalszych analiz). Innymi słowy, innowacje natrafiają we wsi na opór, co wynika z faktu, że „bezpieczniejsze” są projekty typowe (por. Idziak, Wilczyński 2013: 146–148).

Innowacje, by mogły mieć miejsce, wymagają odpowiedniego, w pewien sposób podatnego, gruntu. Z kolei z góry założone lub łatwe do przewidzenia efekty przedsięwzięć realizowanych w ramach programów wojewódzkich nie tworzą takiego środowiska. Przeciwdziałają nie tylko ich tworzeniu, ale co logiczne także ewentualnej dyfuzji. Wynika to z faktu, że efekty innowacyjnych rozwiązań są trudne do przewidzenia. Podobnie, najczęściej typowe są oczekiwania samych beneficjentów wobec sposobów wydatkowania środków finansowych (perspektywa „tu i teraz”; choć uwzględnić należy także problem potrzeb i priorytetów społeczności lokalnych; por. Wolski 2017a).

Opisany stan rzeczy służy zachowaniu *status quo* na wsi – utrzymania wiodącej pozycji w rozwoju wsi przez władze samorządowe przy jednoczesnym wykorzystywaniu przez nie środków dedykowanych odnowie wsi (a więc sołectwom) i ograniczaniu potencjału do realizacji „niebezpiecznych” innowacji. Innymi słowy, wspomniane otoczenie instytucjonalno-finansowe wsi dąży do podtrzymania dotychczasowej równowagi dotyczącej relacji: lokalne elity (w tym władze samorządowe) – władza – społeczność lokalna. Zgodnie z teorią maszyny wzrostu, lokalne elity działają na rzecz rozwoju ekonomicznego, ponieważ same mogą czerpać z niego efekty (np. Molotch 1976; Wolman, Spitzley 1996). Takimi efektami – zdaniem autora niniejszej pracy – mogą też być interesy własne elit. Ten swoisty stan równowagi można przedstawić w następujący sposób: władze gminne, posiadające dominującą rolę w rozwoju wsi, (współ)decydują o wykorzystaniu źródeł finansowania dedykowanych społecznościom lokalnym (środki na odnowę wsi); częstokroć środki te wykorzystywane są na projekty, które – uwzględniając odpowiednie zapisy prawne – powinny być zostać zrealizowane przez władze gminne w ramach zadań własnych; w przypadku braku realizacji potrzeb społeczności lokalnej przez władze gminne, zmieniają się priorytety mieszkańców wsi w aspekcie ich uczestnictwa w procesie rozwojowym (priorytet potrzeb bieżących); taki stan rzeczy prowadzi w dalszej perspektywie czasu do konwencjonalizacji potrzeb mieszkańców; pozycja władz lokalnych utrzymuje się jednak, bowiem środki dedykowane inicjatywom oddolnym (odnowie wsi) wykorzystywane są w działaniach mających na celu zjednoczenie elektoratu (np. organizacja imprez kulturalnych o istotnym dla życia wiejskiego znaczeniu), które są jedynie „otagowane” określonymi hasłami i ideami, np. „odnową wsi”. W konsekwencji cykl się zamyka, bowiem władze lokalne utrzymują swoją dominującą rolę w procesie odnowy (rozwoju).

Oczywiście, powyższego wyjaśnienia nie należy traktować jako jedynego, uwzględnić należy także problem kapitału społecznego wsi, budowy partnerstw lokalnych, edukacji i temu podobnych zagadnień, w istotny sposób wpływających

na to, jak szeroko rozumiany rozwój wsi jest w ramach podejścia neoendogenicznego (a o takim mowa w przypadku działań z zakresu odnowy wsi, które wykorzystują z jednej strony potencjał własny wsi, a z drugiej czerpią finansowanie zazwyczaj ze źródeł zewnętrznych) realizowany. Niemniej, zawarte we wcześniejszej części artykułu spostrzeżenia wyraźnie sugerują opisany dzięki teorii maszyny wzrostu związek.

6. Podsumowanie i uwagi końcowe

Rozważania na temat różnic między teorią (naukową) a praktyką działań na wsi sprowadzają się w dużej mierze do problemu rekonstrukcji przestrzeni wiejskiej i procesów w niej zachodzących. Biorąc pod uwagę specyfikę wsi, w tym jako przedmiotu badań, złożoność tej przestrzeni i mnogość aktorów (traktowanych jako podmiot badań), otrzymujemy niezwykle interesujący, ale i trudny do jasnej interpretacji obraz życia wiejskiego.

Istotną praktyką działań na rzecz szeroko rozumianego rozwoju wsi jest jej odnowa, która posiada mocną podbudowę teoretyczną (zob. Kaleta 2007). Dzięki temu studium projektów odnowy wsi nie tylko ukazuje różnice między teorią a praktyką działań, lecz także może służyć rozwinięciu wielu pomniejszych problemów badawczych. W założeniu, odnowa wsi powinna być innowacyjną koncepcją jej rozwoju. W praktyce jednak realizacja interesów społeczności wiejskiej – podstawowego aktora tego procesu i jednocześnie jego beneficjenta – zależna jest od otoczenia instytucjonalno-finansowego wsi. Środowisko, w ramach którego funkcjonuje wieś, dąży do zachowania pewnego stanu równowagi (któremu, też w przypadku odnowy wsi, sprzyja sam system organizacyjno-finansowy programów wojewódzkich), dla którego projekty innowacyjne niosą ryzyko zaburzenia. Sztampowości projektów sprzyjają też bez wątpienia zasady ich finansowania (aplikowanie o środki i ich późniejsze rozliczenie). Często nie dostosowany do potrzeb lokalnych mechanizm finansowania – podobnie jak środki europejskie – osłabia lokalne wizje rozwoju wsi (por. Wilczyński 2007).

Dlatego też innowacje w odnowie wsi mają charakter incydentalny, choć wydawać by się mogło, że sama idea odnowy wsi stwarza dlań podatny grunt. Podobnie, na wsi dostrzega się problemy, których rozwiązanie wymaga niestandardowych rozwiązań, jednakże problemy te ustępują miejsca potrzebom bieżącym. W takich warunkach trudno nie tylko o rzeczywistą odnowę wsi (zapobieganie negatywnym trendom demograficznym poprzez poprawę jakości życia i zachowanie wartości życia wiejskiego), lecz także o innowacyjny sposób myślenia. Można wręcz powiedzieć, że innowacyjność odnowy wsi została zastąpiona modą na odnowę wsi, a projekty podstawowe są w większości „otagowane” hasłem i ideą odnowy wsi, nie przyczyniając się do zmiany sposobu myślenia o rozwoju własnej wsi.

Na koniec warto przedstawić kilka spostrzeżeń dotyczących przyjętych w artykule metod, gdyż stanowią one interesujący przyczynek do dyskusji. Otóż, metodyka niniejszego artykułu w części opierała się na ocenie eksperckiej. Autor zdaje sobie więc sprawę z możliwych różnic w interpretacji zaprezentowanych tutaj zjawisk. Dodatkowo jest też świadomy, że dyskurs potoczny czy też wiedza nieformalna mieszkańców na temat pewnych zjawisk, nabyta wskutek samego faktu zamieszkiwania na danym obszarze, w opinii niektórych badaczy nie zawsze uznawane są za w pełni obiektywne źródło wiedzy. Niemniej, należy wskazać, że jest on obecny w wielu pracach geograficznych (głównie anglosaskich, np. Halfacree 1993, 2006; zob. także Philo 1992), gdzie stanowi często podstawę analiz w odniesieniu do koncepcji reprezentacji społecznych (ang. *social representation*). Co więcej, na jego rosnące znaczenie w geografii człowieka wskazywał już w 1995 roku O. Jones, a później choćby P. Cloke i in. (2004). Choć z pewną dozą ostrożności, której przyczyny wskazuje choćby M. Wójcik (2011), świadome stosowanie metod badawczych obecnych w podejściu anglosaskim z pewnością może być cenne także w badaniach na „własnym podwórku”.

Podobnie, warto w studiach wiejskich wykorzystywać koncepcje mające swój rodowód w badaniach nie-wiejskich (bez różnicy, czy pochodzących z innych dyscyplin naukowych czy też z innych subdyscyplin geografii, np. geografii miasta) lub dotąd nie stosowanych powszechnie. Choć zastosowana w artykule teoria maszyny wzrostu ma swoje podłoże w badaniach roli polityk władz regionalnych (lokalnych) w rozwoju (wzroście) gospodarczym (Dawkins 2003), z powodzeniem może zostać wykorzystana w celu wyjaśnienia zjawisk mających miejsce na wsi, mimo że interesy elit nie muszą być tożsame. Kluczowy jest, moim zdaniem, kontekst lokalny tej teorii oraz jej potencjał eksplanacyjny, który dotyczy nie tyle co dychotomicznie rozumianej przestrzeni (miasto–wieś), a jej aktorów, w tym instytucji.

Co się tyczy zastosowanej metody studium przypadku, wskazać należy, że wynikające z niej uogólnienie (ekstrapolacja) wniosków, obarczone jest pewnym ryzykiem. W niniejszym artykule zaistniały jednak przesłanki, które – w opinii autora – uprawniały do wyprowadzenia zaprezentowanych wniosków. Po pierwsze, w analizie projektów uwzględniono wojewódzkie programy odnowy wsi reprezentujące każdy z trzech typów tych programów obecnych w Polsce. Z analizy literatury przedmiotu (Wolski 2017b) wiadomo, że programy reprezentujące ten sam typ cechują się podobną specyfiką przedsięwzięć i realizowanych w ich ramach projektów. Po drugie, w niniejszym artykule dociekano przyczyn (nie)innowacyjności projektów odnowy wsi w Polsce na podstawie analizy wszystkich programów wojewódzkich (zapisy ogólne i szczegółowe dotyczące poszczególnych przedsięwzięć), a nie tylko tych, które wybrano do analizy projektów. Mając na uwadze wcześniejsze, można było przyjąć, że – podobnie jak specyfika projektów – także i przyczyny (nie)innowacyjności są podobne.

Po trzecie, wspomnianą analizę uzupełniono spostrzeżeniami, dotyczącymi warunków realizacji szeroko rozumianych projektów na rzecz rozwoju wsi, wynikającymi z doświadczeń autora i jego kontaktów ze społecznościami wiejskimi. W związku z tym, ekstrapolacji wniosków dokonano nie tylko dzięki studiom przypadku, a także w oparciu o inne metody, jakie zastosowano. Warto także wskazać, że choć metoda studium przypadku częściej wykorzystywana jest do testowania i udoskonalania teorii naukowych, to np. E. Babbie (2004: 320) nie wyklucza jej zastosowania w celu ich budowania stwierdzając, że „studia przypadków mogą tworzyć podstawę do budowania ogólniejszych teorii nomotetycznych”. Tym samym można przyjąć, że studia przypadków mogą, z pewną dozą ostrożności i w uzasadnionych przypadkach, zostać wykorzystane do ekstrapolacji wniosków na ogół populacji.

Literatura

- Babbie E., 2004, *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Cloke P., Cook I., Crang P., Goodwin M., Painter J., Philo C., 2004, *Practising Human Geography*, Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Crossan M.M., Apaydin M., 2010, *A Multi-Dimensional Framework of Organizational Innovation: A Systematic Review of the Literature*, „Journal of Management Studies”, 47(6): 1154–1191.
- Dawkins C.J., 2003, *Regional Development Theory: Conceptual Foundations, Classic Works, and Recent Developments*, „Journal of Planning Literature”, 18(2): 131–172.
- Edison H., bin Ali N., Torkar R., 2013, *Towards innovation measurement in the software industry*, „The Journal of Systems and Software”, 86: 1390–1407.
- European Commission, 2010, *This is European Social Innovation*, Belgium.
- Halfacree K., 1993, *Locality and social space, discourse and alternative definitions of the rural*, „Journal of Rural Studies”, 9: 1–15.
- Halfacree K., 2006, *Rural space: Constructing a three fold architecture*, [w:] Cloke P., Marden T., Mooney P. (red.), *Handbook of Rural Studies*, Sage, London: 44–62.
- Idziak W., Wilczyński R., 2013, *Odnowa wsi. Przestrzeń, ludzie, działania*, Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, Warszawa.
- Jones O., 1995, *Lay Discourses of the Rural: Developments and Implications for Rural Studies*, „Journal of Rural Studies”, 11: 35–49.
- Kaleta A., 2007, *Odnowa wsi z perspektywy historycznej*, [w:] Kłodziński M., Bład M., Wilczyński R. (red.), *Odnowa wsi w integrującej się Europie*, „Problemy Rozwoju Wsi i Rolnictwa”, IRWiR PAN, Warszawa: 77–86.
- Knieć W., 2009, *Władza w Lokalnych Grupach Działania: pomiędzy realnym a skolonizowanym partnerstwem*, [w:] Wasielewski K. (red.), *Doświadczenia z funkcjonowania programu LEADER w Polsce w latach 2004–2009*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz: 61–71.
- Knieć W., 2012, *Wspólna polityka rolna a zrównoważony rozwój obszarów wiejskich Polski. Analiza socjologiczna*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń.

- Kopaliński W., 2007, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa.
- Marciniec B., 2009, *Innowacje z ludzką twarzą*, „Innowacyjny Start”, 2(12): 16–17.
- McArdle K., 2012, *What makes a successful rural regeneration partnership? The views of successful partners and the importance of ethos for the community development professional*, „Community Development”, 43(3): 333–345.
- Michalska S., Zajda K., 2011, *Trajektorie wykorzystania zasobów lokalnych w procesie rozwoju partnerstw terytorialnych. Case study lokalnych grup działania „Dolina Karpia” oraz „Kraina Rawki”*, „Wieś i Rolnictwo”, 4(153): 123–138.
- Molotch H., 1976, *The City as a Growth Machine: Toward a Political Economy of Place*, „American Journal of Sociology”, 82(2): 309–332.
- OECD, 2005, *Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data*, 3rd Edition, Paris.
- Philo C., 1992, *Neglected rural geographies: a review*, „Journal of Rural Studies”, 8: 193–207.
- Schumpeter J.A., 1960, *Teoria rozwoju gospodarczego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Swianiewicz P., 2005, *Nowe interpretacje teoretyczne polityki miejskiej*, „Studia Regionalne i Lokalne”, 4(22): 5–25.
- Wilczyński R., 2003, *Odnowa wsi perspektywą rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, Fundacja Fundusz Współpracy – Program Agro-Info, Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich Oddział w Poznaniu, Poznań.
- Wilczyński R., 2007, *Wprowadzenie*, [w:] Kłodziński M., Bład M., Wilczyński R. (red.), *Odnowa wsi w integrującej się Europie*, „Problemy Rozwoju Wsi i Rolnictwa”, IRWiR PAN, Warszawa: 13–19.
- Wolman H., Spitzley D., 1996, *The politics of local economic development*, „Economic Development Quarterly”, 10(2): 115–50.
- Wolski O., 2017a, *Odnowa wsi jako przedmiot badań. Ewolucja i systematyzacja pojęcia*, „Wieś i Rolnictwo”, 2(175): 119–145.
- Wolski O., 2017b, *Specyfika wojewódzkich programów odnowy wsi w Polsce w kontekście literatury naukowej dotyczącej odnowy*, „Studia Obszarów Wiejskich” (w trakcie publikacji).
- Wolski O., Sykała Ł., 2016, *Zasoby lokalne, odnowa wsi i koncepcje rozwoju obszarów wiejskich. Próba teoretycznego ujęcia zależności*, „Studia Obszarów Wiejskich”, 44: 21–38.
- Wolski O., Sykała Ł., Dej M., 2016, *Metoda LEADER w Polsce na tle pozostałych krajów Grupy Wyszehradzkiej – wnioski w kontekście nowej perspektywy programowania rozwoju*, „Studia KPZK PAN”, 167: 332–356.
- Woods M., 2010, *Performing rurality and practising rural geography*, „Progress in Human Geography”, 34(6): 835–846.
- Wójcik M., 2011, *Współczesne kierunki i podejścia badawcze w geografii wsi*, „Przegląd Geograficzny”, 83(2): 163–185.
- Wójcik M., 2016, *Nowy paradygmat w rozwoju wiejskiej infrastruktury. Studium przypadku konkursu projektów „Przyjazna wieś”*, „Studia Obszarów Wiejskich”, 41: 109–120.

Dokumenty strategiczne i uchwały władz samorządowych

Podkarpacki Program Odnowy Wsi na lata 2011–2016, 2011, Załącznik do Uchwały Nr 96/2207/11 Zarządu Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 29 listopada 2011 roku.

Pomorski Program Odnowy Wsi na rok 2006, 2006, Załącznik do Uchwały Nr 799/XLIV/06 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 27 lutego 2006 roku.

Program Odnowy Wsi Województwa Śląskiego, 2006, Załącznik do Uchwały Sejmiku Województwa Śląskiego Nr II/48/1/2006 z dnia 22 maja 2006 roku.

Świętokrzyski Program Odnowy Wsi w formie konkursu przedsięwzięć, 2007, Załącznik do Uchwały Nr IX/153/07 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 20 września 2007 roku.

Uchwała Nr 919/XLVIII/06 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 29 maja 2006 roku w sprawie udzielenia pomocy finansowej jednostkom samorządu terytorialnego na realizację projektów w ramach Pomorskiego Programu Odnowy Wsi na rok 2006.

Uchwała Nr XXIV/427/16 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 27 czerwca 2016 roku w sprawie zakresu i wysokości pomocy finansowej dla jednostek samorządu terytorialnego w ramach „Podkarpackiego Programu Odnowy Wsi na lata 2011–2016”.

Uchwała Nr 2422/2016 Zarządu Województwa Wielkopolskiego z dnia 4 sierpnia 2016 roku w sprawie: rozstrzygnięcia otwartego konkursu ofert pn. „Nasza wieś, naszą wspólną sprawą”.

Wielkopolska Odnowa Wsi 2013–2020, 2015, Załącznik do Uchwały Nr IV/88/2015 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 23 lutego 2015 roku, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Departament Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Wieś Warmii, Mazur i Powiśla miejscem, w którym warto żyć... – Program Odnowy Wsi Województwa Warmińsko-Mazurskiego, 2011, Załącznik nr 1 do Uchwały Nr 31/429/11/IV Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 7 czerwca 2011 roku, Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.

PROBLEM OF (NON-)INNOVATIVENESS IN VILLAGE RENEWAL PROJECTS

Abstract: Village renewal, originally, is an innovative concept of rural areas development, which is manifested by, among others, a bottom-up approach, an empowerment of rural communities or an appreciation of the rural itself. Nevertheless, village renewal projects in Poland do not possess these attributes – practice is far beyond theory.

Because of the recognised gap, the aim of the article was to answer the following questions: (1) How much are the village renewal projects in Poland innovative? (2) What factors decide about innovativeness in the village renewal projects? (3) Does village renewal practice in Poland allow to realise real innovative projects? In the article a set of methods has been applied (including case study, expert evaluation or analysis of lay discourse).

Social infrastructure projects were dominant in the group of analysed projects. Only app. 2% of the analysed projects can be labelled as innovative. Due to their limited number, it is difficult to point out factors which lead to innovation; however, it can be

---

assumed that abandoning a typical way of thinking about external funding and a proactive approach can be one of them. The institutional and financial conditions, which villages are settled in, counteract the innovations since they are non-standardised and “unsafe” for the previously-consolidated *status quo* reflected by relations between local elites, power and a local community.

Keywords: Village renewal, rural renewal, regional village renewal programmes, innovation, *growth machine theory*, lay discourse analysis.

Mgr Oskar Wolski
Katedra Geografii Regionalnej i Społecznej
Wydział Nauk Geograficznych
Uniwersytet Łódzki
e-mail: oskwolski@gmail.com